

УДК 929:[2-475:27-726.2(44)]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2025-52-1>

ЕХЕМПЛА ЯКОВА ВІТРІЙСЬКОГО ТА ЙОГО ПРОПОВІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Богдашина Олена Миколаївна,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
bohdashyna@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8505-5075

Жадан Іван Сергійович,
аспірант кафедри історії України
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
ivanzhadan1@gmail.com
orcid.org/0009-0005-0219-9521

Стаття комплексно висвітлює постать Якова Вітрійського (*Jacobus de Vitriaco, Jacques de Vitry*) – видатного французького проповідника, історика та церковного діяча XII – XIII століть.

Метою розвідки є висвітлення біографії Якова Вітрійського, зокрема його проповідницької діяльності, шляхом аналізу різних історичних джерел, включно зі збіркою *Sermones vulgares*.

Методологічною основою статті є загальнонаукові принципи історизму, об'єктивності й системності; спеціально-історичні методи: історико-типологічний, проблемно-хронологічний, проблемно-історіографічний, порівняльно-історичний; різноманітні джерелознавчі прийоми вивчення історичних пам'яток часів Середньовіччя. Завдяки біографічному методу, вивчення життєвих стратегій видатного священнослужителя пов'язується з його світоглядними позиціями, соціальним походженням та рештою обставин успішного розвитку кар'єри кардинала. Герменевтичні та семіотичні підходи дозволяють провести якісний мікроісторичний аналіз тексту. Деконструкція же окремих ехемплогум Якова Вітрійського сприяє виявленню позасвідомісних мовних кліше, які разом з іншими словесними формулами та стійкими метафорами доводять повторюваність структури проповідей.

Наукова новизна. Стаття показує видатну роль проповідницької практики Якова Вітрійського в організації Хрестових походів, уточнює значення «прикладів» у релігійному та культурному житті Західної Європи XII – XIII століть. Доведено, що проповіді Якова Вітрійського стали важливим каналом поширення ідеї необхідності Хрестових походів. Простежено взаємозв'язок особистісних мотивів, соціальних та релігійних ідей, життєвих обставин в його рішенні присвятити себе місіонерству. Вперше ехемпла були досліджені крізь призму т.зв. історії емоцій. У розвідці сформульовані перспективи подальших досліджень проповідницької діяльності та творів Якова Вітрійського.

Висновки. Автори визначили головні етапи проповідницької діяльності Якова Вітрійського й особливості його творчості, дослідили специфіку середньовічних ехемплогум як джерел, їхню дидактичну функцію, особистісні, соціальні та релігійні мотиви, а також способи відтворення емоцій – страху, гніву, сорому, роздратування – у взаємодії з моральними принципами й богословською символікою. Розглядаються також зв'язки між художніми прийомами високопоставленого священника, його особистим життєвим досвідом і завданнями Хрестових походів. Ехемпла Якова Вітрійського відігравали вагомий роль у релігійному та культурному житті Західної Європи часів Високого Середньовіччя. У тексті проілюстровано, як через доступну й образну мову автор поєднував реалії повсякдення з універсальними моральними категоріями. Зроблено висновок, що *exempla* Якова Вітрійського не лише відображають духовно-моральний стан середньовічного суспільства, а й демонструють певну сталість моделей людської поведінки, спільних для різних історичних епох.

Ключові слова: Яків Вітрійський, *Sermones Vulgares*, ехемплум, середньовічна література, проповідь, Високе Середньовіччя, місіонерство, мораль, історія емоцій, християнська культура, Хрестові походи.

EXEMPLA OF IACOBUS DE VITRIACO AND HIS PREACHING ACTIVITY

Bohdashyna Olena Mykolaivna,
*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at the Ukrainian History Department
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
bohdashyna@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8505-5075*

Zhadan Ivan Serhiiiovych,
*Postgraduate Student at the Ukrainian History Department
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
ivanzhadan1@gmail.com
orcid.org/0009-0005-0219-9521*

The article comprehensively examines the figure of Jacobus de Vitriaco (Jacques de Vitry) – a prominent French preacher, historian, and church leader of the XII–XIII century.

The aim of the research is to highlight the biography and preaching activity of Jacobus de Vitriaco through the analysis of various historical sources, including the collection *Sermones Vulgares*.

The methodological foundation of the article rests on general scientific principles of historicism, objectivity, and systematization, as well as on special historical methods such as the historical-typological, problem-chronological, problem-historiographical, and comparative-historical approaches. The study also applies various source-critical techniques for analyzing medieval historical monuments. Through the biographical method, the examination of the life strategies of a prominent clergyman is connected to his worldview, social background, and the broader circumstances that shaped his successful career as a cardinal. Hermeneutic and semiotic approaches enable a qualitative microhistorical analysis of the text. Finally, the deconstruction of selected exempla by Jacobus de Vitriaco helps to identify subconscious linguistic clichés which, together with other verbal formulas and recurring metaphors, demonstrate the repetitive structure of his sermons.

Scientific novelty. The article highlights the outstanding role of Jacobus de Vitriaco's preaching practice in organizing the Crusades and clarifies the significance of exempla in the religious and cultural life of Western Europe in the 12th–13th centuries. It demonstrates that his sermons served as an important medium for spreading the idea of the necessity of the Crusades. It traces the interrelation between personal motives, social and religious ideas, and life circumstances that led him to dedicate himself to missionary work. For the first time, Jacobus de Vitriaco's exempla are examined through the lens of the so-called history of emotions. The study outlines prospects for further research into Jacobus de Vitriaco's preaching activity and writings.

Conclusions. The authors identified the main stages of Jacques de Vitry's preaching activity and the specific features of his works, analyzing the peculiarities of medieval exempla as sources – their didactic function, personal, social, and religious motivations – as well as the ways emotions such as fear, anger, shame, and irritation were expressed in connection with moral principles and theological symbolism. The study also considers the relationship between the artistic techniques of a high-ranking cleric, his personal life experience, and the objectives of the Crusades. Jacques de Vitry's exempla played a significant role in the religious and cultural life of High Medieval Western Europe. The text illustrates how, through vivid and accessible language, the author combined everyday realities with universal moral categories. It concludes that Jacques de Vitry's exempla not only reflect the spiritual and moral condition of medieval society but also reveal the enduring patterns of human behavior common to different historical epochs.

Keywords: Jacobus de Vitriaco, *Sermones Vulgares*, exemplum, medieval literature, sermon, High Middle Ages, missionary work, moral, history of emotions, Christian culture, Crusades.

1. Вступ

Яків Вітрійський (*Jacobus de Vitriaco*, *Jacques de Vitry*) – видатний французький проповідник, історик та церковний діяч XIII століття.

Історіографія питання. Найбільш відомими дослідниками життя та творчості Якова Вітрійського та публікаторами його *exemplorum* були А. Гілька, Й. Гревен, Т. Крейн. Окрім перелічених, значний внесок у вивчення доробку автора зробили наступні дослідники: С. Гадрі, Й. Ф. Гіннебуш, Р. Б. К. Гюйгенс, Ж. Доннадьє, А. Молінє, Л. Брії. Але не всі аспекти теми достатньо висвітлені.

Метою розвідки є характеристика біографії та творчості Якова Вітрійського, а саме: мотивів, етапів, результативності його проповідницької діяльності, шляхом аналізу збірки «*Sermones Vulgares*».

Методологічною основою статті є загальнонаукові принципи історизму, об'єктивності та системності; спеціально-історичні методи: історико-типологічний, проблемно-хронологічний, проблемно-історіографічний, біографічний, порівняльно-історичний; різноманітні джерелознавчі прийоми вивчення історичних пам'яток часів Середньовіччя становлять методологічну базу досліджень. Герменевтичні та семіотичні новації забезпечили якісну деконструкцію тексту. Вперше *exempla* були досліджені крізь призму т.зв. історії емоцій.

2. Загальна характеристика праць, написаних Яковом Вітрійським

Проповіді Якова Вітрійського – короткі, позбавлені складних синтаксичних конструкцій тексти, які за його життя були вкрай популярними

в західноєвропейському суспільстві. Сюжети сповнені дотепності та несподіваних поворотів і призначені для різних верств населення: від простолюду до освічених та заможних верств. Ехемпла Якова Вітрійського включають моральні, соціальні та побутові теми з життя спільнот середньовічної Західної Європи. Припускаємо, що автор прагнув, аби кожен слухач проповідей міг розпізнати щось із власного досвіду. Важко уявити, що Яків Вітрійський конструював суто вигадану, «герметичну» дійсність: за подібного підходу його оповіді не набули би такого резонансу у слухачів. Їхня переконливість полягає саме в наявності асоціацій зі знайомими реаліями й рисами індивідуального характеру, через які аудиторія відчувала особисту дотичність та розуміла викладені у проповідях моральні сентенції. На цю властивість прикладів Якова Вітрійського звертав увагу ще один з перших дослідників його творчості – Томас Крейн, а також низка інших учених, що аналізували специфіку прикладів.

Більшість коротких історій Якова Вітрійського вибудовано за схожим композиційним принципом. Зазвичай оповідь починається з формули *audivi* – «я почув». Це своєрідний знак достовірності, який вказує на зв'язок розповіді з особистими спостереженнями оповідача; з тим, що йому довелося споглядати чи чути впродовж численних мандрів та спілкування з представниками різних станів: від аристократії та духовенства до ремісників та простолюду. Крім того, він подорожував далеко за межі Франції, у віддалені країни Європи й навіть Азії. Ці мандрівки сприяли розширенню його світогляду, збиранню місцевих легенд, які згодом послужили формуванню сюжетів. Отже, історії сягають коренями не лише власного досвіду автора, а й є алюзіями на літературні твори чи (та) різноманітні історичні джерела (Greven, 1914: 11).

Виклад подій переважно сформульований канонічно: від окреслення передумов через загострення конфліктів до розкриття мотивів вчинків всіх учасників та опису карколомних подій, які часто характеризуються відтінком трагікомізму. Розповідь часто завершується мораллю чи повчанням, яке може посилюватися порівнянням або (та) відсилкою до біблійних та інших літературних текстів, фольклору.

Зміст збірки Якова Вітрійського відображав доволі великий комплекс явищ: від побутових та сімейних колізій до релігійних чи соціальних конфліктів. Мова йде про суперечки між чоловіками та жінками; непорозуміння між знаттю та слугами; лицемірство та розбещеність духовенства; продажність суддів та адвокатів; персональні чесноти й вади: кмітливість, пожадливість, жертвовність, пристрасність, жіноча наївність, чоловіча слабкість та легковірність; відмінності

у сприйнятті статевих ролей; зіткнення приборчаних різних віровчень та етносів; буденність мислення та поведінки; зіткнення різних систем цінностей; образи тварин, що уособлюють певні людські риси; контакти світу живих із потойбіччям. Усе перелічене формує строкатий вимір, який передає дух і колорит латинського Заходу пізнього Середньовіччя.

Зазначене не лише свідчить про епоху, а й демонструє її неабияку наближеність до сучасної кон'юнктури. Проблеми, які порушує Яків Вітрійський, залишаються актуальними. Порівняння світоглядних позицій, зафіксованих у його текстах, з ментальними установками сьогодення дозволяє зробити висновок: духовна еволюція індивідів, що належать до спільного культурного простору, навряд чи змінювалася за прямою лінією – висхідною чи низхідною. Мова йде радше про повторюваність циклів, про коливання форм і змістів, у яких можуть змінюватися лише деталі, тоді як основа структури залишається сталою.

Аналіз оповідних джерел неможливий без характеристики їхніх авторів. Особливо коли деякі факти з біографії середньовічного проповідника залишаються дискусійними.

3. Перші роки життя майбутнього священика

Яків Вітрійський (лат. *Jacobus Vitriacensis*, *Jacobus de Vitriaco*; фр. *Jacques de Vitry*; також знаний як Жак де Вітрі) – видатний французький проповідник, історик і церковний діяч, який взяв участь у Хрестових походах, згодом став єпископом Акко в Західній Галілеї, а пізніше – кардиналом Тускулумським. Про його ранні роки історичні джерела зберегли лише уривчасті згадки. Навіть місце й дата народження залишаються предметом суперечок. Одне з перших свідчень – *Magnum Chronicon Belicum* – вказує на Аржантей, невелике місто поблизу Парижа, як можливе місце народження майбутнього проповідника. Ця версія активно циркулювала до кінця XIX ст., коли поширене в латинських джерелах означення *a Vitriaco* («з Вітрі») не змусило дослідників шукати альтернативні трактування. Мають місце дві географічні локалізації, які могли дати ім'я Якову Вітрійському: Вітрі-ле-Брюле (недалеко від Сени, приблизно за вісім кілометрів від Парижа) та Вітрі-ле-Франсуа (біля Марни, приблизно за тридцять кілометрів від Шалона) (Crane, 1890: 29). Франсуа-Леопольд Матцнер у праці «*De Jacobi Vitria Census crucis praedicatoris vita et rebus gestis*» (Мюнхен, 1863) схиляється до другого. На його думку, саме в цьому місці існував монастир Святого Якова (*Sancti Jacobi de Vitriaco*), і цілком можливо, що майбутній кардинал отримав ім'я на честь його покровителя – звичай, доволі поширений у середньовічній Франції. Приблизна дата народження

Якова визначається опосередковано. Відомо, що він прийняв свячення у 1210 р. Враховуючи канонічну норму про мінімальний вік тридцять років для свячення, Яків Вітрійський народився між 1160 та 1170 роками (точна дата невідома).

Відомості про його сім'ю також доволі скупі. Однак сам факт, що згодом він став регулярним каноніком, натякає на шляхетне або, принаймні, заможне походження. Цей статус передбачав якісну освіту та високе суспільне становище, адже пересічні міщани рідко мали доступ до подібного духовного рангу у католицькій церкві. На момент висвячення у біографії Якова Вітрійського ще не простежувалися відповідні досягнення, що дозволяє припускати – вирішальну роль у його кар'єрі відіграли родинні або соціальні зв'язки (Crane, 1890: 31; Molinier, 1903: 49–50; Hinnebusch, 1972: 4).

4. Навчання Якова Вітрійського та його знайомство з Марією з Уаньї

Про початкову освіту майбутнього єпископа згадки в історичних джерелах відсутні. Достеменно відомо, що він вивчав теологію в Паризькому університеті впродовж ранніх років правління Філіпа II Августа (між 1180 і 1190 роками). Там Яків Вітрійський виявив неабияку наполегливість у навчанні та здобув ступінь магістра (Crane, 1890: 31). Саме у цей час (приблизно між 1208 і 1210 роками) він почув про подвижництво Марії з Уаньї (*Marie d'Oignies*) – жінки-містика, чия слава поширювалася Європою. Майбутній священник полишив Париж, щоб особисто познайомитися з нею, та згодом створив її житіє. Їх поєднували доволі теплі стосунки, сповнені взаємної поваги. По завершенні нетривалого перебування в Уаньї, він повернувся до Парижа, щоб завершити вивчення богослов'я та здобути свячення (Crane, 1890: 31; Funk, 1909:4; Gadrat, 2008: 626).

5. Проповідницька діяльність Якова Вітрійського

У 1210 р. Яків Вітрійський став священником та знову вирушив до Уаньї, де був урочисто прийнятий Марією та місцевими каноніками. Саме там він відправив свою першу месу. Згодом він вступив до їхнього ордену регулярних каноніків і став вікарієм місцевої парафії. Наслідуючи приклад Марії, Яків Вітрійський присвятив себе проповідницькій діяльності (Crane, 1890: 31; Funk, 1909:18).

Томас Крейн не виключає наявності товариських відносин між Яковом Вітрійським та тулузьким єпископом Фульком, а також припускає, що саме останній заохотив першого взяти участь у Хрестовому поході проти альбігойців на півночі Франції та Бельгії як проповідник. Проте Яків Вітрійський не наважувався покинути

тяжко хвору Марію, відтак, довелося зупинитися на проповідництві в межах Уаньї. Після її смерті він став активніше проповідувати в усій Реймській єпархії та здобув високу популярність. Саме в цей період він повів загін хрестоносців до облоги Тулузи. Хоча у бойових діях зазвичай священник не брав участі, займаючись проповідуванням. За проханням Фулька, Яків Вітрійський тоді вже завершив «Життя Марії з Уаньї» (Crane, 1890: 26; Funk, 1909:18).

У проміжку між 1210 і 1213 роками Яків Вітрійський здобув виняткове визнання як один із провідних проповідників антиальбігойського Хрестового руху. Його слово настільки «важило» в середньовічному християнському світі, що духовенство латинського обряду при храмі Святого Іоанна в Акко вирішило обрати його своїм єпископом (Bréhier, 1911:191).

Слава проповідника сягала далеко за межі Франції. Невдовзі, після заклику Папи Інокентія III до нового Хрестового походу, спрямованого вже не проти єретиків, а проти сарацинів, Яків Вітрійський став закликати до війни з мусульманами. Його участь у цьому русі виявилася ще більш результативною: завдяки переконливості його аргументів, до походу приєдналися численні мешканці Нижньої Лотарингії, Реймсу, а згодом – охочі з Сирії та Єгипту (Crane, 1890: 27; Richard, 2009: 288). У 1214 р. каноніки Акко обрали його єпископом і наступного року Інокентій III затвердив це рішення. Сам Яків Вітрійський прийняв посаду з великою неохотою. Священник був переконаний, що його просування стало радше наслідком обставин, а не власних здобутків. Його щиро непокоїла також вимушена розлука з попереднім оточенням та товаришами. У 1216 р. він здійснив тривалу подорож до Риму, щоб отримати архієрейське благословення. Ця мандрівка дала йому нагоду спостерігати різні народи та звичаї Західної Європи. Шлях священника пролягав через Мілан і старовинний тракт Віа Емілія – повз П'яченцу, Парму, Реджо, Модену, Болонью, Фаенцу та Ріміні до Перуджі. Але коли він дістався до Риму, Папа Інокентій III вже два дні як був мертвим. Увійшовши до храму Святого Лаврентія, Яків Вітрійський побачив останки колись впливового понтифіка. Ніхто з кардиналів не стояв біля труни, бо усі переймалися обранням нового Папи. З покійного вже встигли зняти дорогий одяг, залишивши його тіло оголеним. Ця сцена справила на Якова глибоке враження. Пізніше він згадував похорон та зазначав: «Я зайшов до церкви і побачив своїми очима, наскільки короткою і марною є непевна слава світу» (Crane, 1890: 27–28).

Подібне свідчення промовисто відображає один з життєвих принципів Якова Вітрійського – перевагу духовного над матеріальним. Згодом проповідник відправився до Генуї. Як свідчать джерела,

місцеві мешканці вкрали коней у мандрівника. Яків же звернувся до жінок і літніх чоловіків із проповіддю про Хрестовий похід, жартома пояснюючи: Якщо вони забрали в нього коней, то він, у відповідь, «забирає» їхніх доньок і дружин – але вже для Бога. Його слова переконали: після повернення додому чимало чоловіків Генуї також взяли хрест, тобто вирушили у похід. Серед них була велика група заможних купців і досвідчених мореплавців (Crane, 1890: 26).

У вересні 1216 р. Яків Вітрійський повернувся до Акко, про що свідчить листування з Лютгардою з Тронду (*Lutgarde of St. Trond*). У ньому докладно описується протистояння у місцевій громаді, деградація кліру та мирян. Його зусилля щодо відновлення внутрішньої згоди серед містян Акко принесли результат.

Наступного року Яків Вітрійський вирушив уздовж узбережжя Сирії, проповідуючи необхідність додаткового Хрестового походу (Crane, 1890: 27). Відомого проповідника урочисто зустрічали в кожному місті. Навіть кілька мусульман, зворушених його проповідями, прийняли хрещення. Томас Крейн припускає, що саме тоді Яків Вітрійський міг брати участь у військових операціях проти султана Малека аль-Аделя (листопад–грудень 1217 р.), а також у наступі до фортеці на горі Фавор. Яків Вітрійський власним коштом викупав дітей та жінок з полону, а деяких з них відправляв до Європи (Crane, 1890: 30). Невдовзі, за згодою Папи Гонорія III, він офіційно здобув єпископський сан. Відправившись із Палестини до Єгипту, проповідник став свідком захоплення Дум'яту у 1218–1220 роках, про що докладно повідомив Святому Престолу. Також він брав участь у військових діях поблизу Каїру. Частина учасників Хрестового походу звинуватила священика у перешкоджанні їхньої діяльності.

Поразка під Дум'ятом та втрата міста, яке знову перейшло до рук сарацинів, болісно вразили Якова Вітрійського. Розчарованим він повернувся до Акко, плануючи скласти свої повноваження та повернутися до духовної спільноти в Уаньї. Його численні прохання про звільнення з єпископської посади залишалися без відповіді і він продовжував виконувати обов'язки (Huugens, 1960:1).

У 1227 р. Яків Вітрійський прибув до Риму, але невдовзі знову вирушив до єпархії Льєжа, де розгорнув активну боротьбу проти єресей.

У 1229 р. папа Григорій IX задовольнив його прохання про відставку з Аккської кафедри. Водночас Яків Вітрійський отримав високий титул кардинала і єпископа Тускульських, а згодом став папським легатом у Німеччині та Франції. Його авторитет у церковних справах дедалі зростав. У 1239 р. його обрали патріархом Єрусалимським. Проте Папа відмовився підтвердити призначення, наголосивши на важливості перебування Якова

Вітрійського у Римі. З 1240 р. священик виконував обов'язки декана колегії кардиналів (Crane, 1890: 30). Деяко незвичні подробиці трапляються в одному з його листів, де йдеться про найм судна та підготовку необхідних запасів для подорожі. Опис самої мандрівки, що тривала приблизно від 1 жовтня до 5 листопада 1240 р., міститься у восьмому листі, адресованому Святій Лютгарді та монастиреві в Авірсі. У цьому ж посланні Яків Вітрійський висвітлює щоденний розпорядок. Це дозволяє краще зрозуміти його ритм його життя: «Я влаштував своє життя таким чином, що перед тим, як з'являється військо, із самісінького ранку, відслуживши месу, після полудня я приймаю грішників; поївши з великою складністю (я втратив охоту до їжі і пиття з того часу, як ступив на ультрамаринову землю, мені слід відвідувати немічних по окрузі аж до 9-ої години вечора. Після цього ж я приймаю на себе з великим сум'яттям та тягарем справи сиріт, вдів та інших, з якими я не маю повноважень говорити, таким чином я не маю того приємного часу для читання, хіба лишень перед месою, чи ранковою службою, чи коли з'являється якась вільна хвилинка я ховаюся. Я, власне, відвів собі час для молитов і роздумів у тиху нічну пору, ба навіть тоді я настільки стомлений чи стурбований, що вже не маю сили зануритись у роздуми про молитву та особливо немічність» (Crane, 1890: 35).

Яків Вітрійський помер 1 травня 1240 р. в Римі. Виконуючи його заповіт, останки священика поховали в Уаньї (Bréhier, 1907: 182).

6. Висновки

Наведені факти доводять видатну роль проповідницької практики Якова Вітрійського в організації Хрестових походів, що збільшує практичне значення «прикладів» у релігійному та культурному житті Західної Європи XIII століття. Проповіді Якова Вітрійського за структурою подібні до інших середньовічних *exemplorum* як джерел, враховуючи їхню дидактичну функцію, особистісні, соціальні та релігійні мотиви, а також способи відтворення емоцій – страху, гніву, сорому, роздратування – у взаємодії з моральними принципами й богословською символікою. Підтверджуються також зв'язки між художніми прийомами високопоставленого священика, його особистим життєвим досвідом і завданнями Хрестових походів. Проповіді стали важливим каналом поширення ідеї необхідності Хрестових походів. *Exempla* Якова Вітрійського відігравали ключову роль у релігійному та культурному житті Західної Європи часів Високого Середньовіччя. У тексті проілюстровано, як через доступну й образну мову автор поєднував реалії повсякдення з універсальними моральними категоріями. Зроблено висновок, що *exempla* Якова Вітрійського не лише відображають

духовно-моральний стан середньовічного суспільства, а й демонструють певну сталість моделей людської поведінки, спільних для різних історичних епох.

Подальше вивчення життя і творчості Якова Вітрійського є перспективним з огляду на важливість цієї постаті та її проповідей для більш глибокого розуміння Високого Середньовіччя.

Пропонуємо до уваги переклад латинського ехемплі українською мовою, обраний з декількох десятків текстів Якова Вітрійського, що видавалися одним з авторів статті у праці «Ехемпла як джерело до вивчення популярної культури Латинського Заходу XII – XIII століть».

Яків Вітрійський. Приклад про того, хто покаюся у гріхах дияволу (*Exemplum de illo, qui peccata sua confessus est diabolo*)

Немає ж нічого, що завдало б стільки шкоди дияволу, як щира сповідь. Тож, читаємо, що коли один чоловік вчинив величезний гріх і не наважувався цього визнати, врешті решт, коли наближався момент смерті, він мав бажання висповідатися. А диявол, побоюючись, що

він зізнається священикові в тому [гріху], прийняв образ священика, і сказав цьому чоловікові: «Дивись-но, ти сильно ослаб, висповідайся, щоб отримати зцілення». А коли сповідь відбулася, диявол сказав: «Цей гріх – дуже ганебний та нелюдяний, та міг би багатьох згрішити. Я покладаю на тебе зобов'язання більше не сповідатися жодному іншому священику». Коли ж цей чоловік помер, диявол посилався на те, що він мав здобути його душу, бо цей чоловік ніколи не сповідався священику щодо гріха. А добрий янгол з іншого боку стверджував, що добрий та чесний намір мав врятувати цього чоловіка, особливо тому, що обман диявола не мав [на меті] його захищати. Тож Господь виніс вирок на користь цього чоловіка та наказав душі повернутися до тіла, щоб померлий висповідався, та розкаюся в гріху. Таким чином, ви мусите дуже цінувати сповідь, любити її та регулярно до неї ходити, щоб, якщо ви втратили свій одяг, завдяки силі сповіді ви могли його відновити. Допоможіть Господові нашому, Ісусу Христу, що благословенний на віки віків. Амінь.

Література:

1. Bréhier L. *L'Église et l'Orient au Moyen Âge. Les Croisades*. Paris : Librairie Victor Lecoffre, Gabalda & Cie, 1907. 383p.
2. Bréhier L. *Jacques de Vitry*. In: *The Catholic Encyclopedia*. New York : Robert Appleton Company, 1910. URL: <http://www.newadvent.org/cathen/08266a.htm>.
3. Crane T. F. (Ed.) *The Exempla or Illustrative Stories from Sermones Vulgares of Jacques de Vitry*. London : D. Nutt, 1890. 303 p.
4. Donnadiou J. (éd., trad., introd.) *Jacques de Vitry. Historia orientalis. Histoire orientale*. Turnhout : Brepols, 2008. 547 p.
5. Gadrat C. *Jacques de Vitry. Histoire orientale. Historia orientalis. Introduction, édition critique et traduction par Jean Donnadiou*. In: *Bibliothèque de l'école des chartes*, 2008. T. 166, livr. 2. P. 626–627.
6. Greven J. (Hrsg.) *Die Exempla aus den Sermones feriales et communes des Jakob von Vitry*. Heidelberg : C. Winter, 1914. XVIII, 68 S.
7. Hinnebusch J. F. *The Historia occidentalis of Jacques de Vitry. A Critical Edition*. Fribourg : University Press, 1972. 314 p.
8. Huygens R. B. C. (éd.) *Lettres de Jacques de Vitry, 1160/1170–1240*. Leiden : Brill, 1960. 166 p.
9. Molinier A. *Les Sources de l'histoire de France – Des origines aux guerres d'Italie (1494). III. Les Capétiens, 1180–1328*. Paris : A. Picard et fils, 1903. P. 49–50.
10. Жадан І. *Ехемпла як джерело до вивчення популярної культури Латинського Заходу XII – XIII століть*. Магістерська робота. Львів : Український католицький університет, 2019. 222 арк. URL: <https://er.ucu.edu.ua/items/b4cb446d-0a21-40f0-8978-528e28a8bd5b> (дата звернення: 25.02.2025).

References:

1. Bréhier, L. (1907). *L'Église et l'Orient au Moyen Âge: Les croisades*. Paris, France: Librairie Victor Lecoffre, Gabalda & Cie. Retrieved from
2. Bréhier, L. (1910). Jacques de Vitry. In *The Catholic Encyclopedia*. New York, NY: Robert Appleton Company. Retrieved from <http://www.newadvent.org/cathen/08266a.htm>
3. Crane, T. F. (Ed.). (1890). *The exempla or illustrative stories from Sermones vulgares of Jacques de Vitry*. London, England: D. Nutt.
4. Donnadiou, J. (Ed., Trans., & Intro.). (2008). *Jacques de Vitry: Historia orientalis = Histoire orientale* (Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis, 265). Turnhout, Belgium: Brepols.
5. Gadrat, C. (2008). Jacques de Vitry. *Histoire orientale. Historia orientalis. Introduction, édition critique et traduction par Jean Donnadiou* [Review]. *Bibliothèque de l'École des chartes*, 166(2), 626–627.
6. Greven, J., Hilka A.

7. (Ed.). (1914). *Die exempla aus den Sermones feriales et communes des Jakob von Vitry* (Sammlung mittel-lateinischer Texte, 9). Heidelberg, Germany: C. Winter.
8. Hinnebusch, J. F. (Ed.). (1972). *The Historia occidentalis of Jacques de Vitry: A critical edition* (Spicilegium Friburgense, 17). Fribourg, Switzerland: University Press.
9. Huygens, R. B. C. (Ed.). (1960). *Lettres de Jacques de Vitry, 1160/1170–1240*. Leiden, Netherlands: Brill.
10. Molinier, A. (1903). *Les sources de l'histoire de France–Des origines aux guerres d'Italie (1494). III. Les Capétiens, 1180–1328* (pp. 49–50). Paris, France: A. Picard et fils.
11. Zhadan, I. (2019). *Exempla iak dzherelo do vyvchennia populiarnoi kul'tury Latyns'koho Zakhodu XII–XIII stolit: mahisterska robota* [Exempla as a source for the study of popular culture of the Latin West, 12th–13th centuries: Master's thesis]. Lviv, Ukraine: Ukrainian Catholic University. Retrieved from <https://er.ucu.edu.ua/items/b4cb446d-0a21-40f0-8978-528e28a8bd5b>

Стаття надійшла до редакції 03.11.2025
Рекомендована до друку 19.11.2025
Опублікована 22.12.2025